Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Геуюрге кюн, элия ай (июль) 13, 2021 жыл

№ 83 (20972)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЪЫРАЛ ЖУМУШЛА

Республиканы социал-экономика эмда жамауат-политика айныууну онгларын сюзгендиле

Нальчикде Россей Федерацияны Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликли келечиси **Юрий Чайканы** бла Къабарты-Малкъарны Башчысы **Казбек Коковну** ишчи тюбешуулери болгъанды. Аны кезиуюнде республиканы социал-экономика эмда жамауат-политика айныууну онглары сюзюлгендиле. Ол санда СКФО-ну социал сферасын бла экономикасын айнытыу жаны бла правительствону комиссияны РФ-ни Правительствосуну Председатели **Михаил Мишустинни** башчылыгъында быйыл 15 июньда бардыырлгъан кенгешинде этилген оноула кьалай толтурулгъанларына да къаралгъанды.

Къабарты-Малкъарда санитар-эпидемиология болумгъа, ол осалгъа кетмез ючюн не мадарла этилгенлерине да энчи эс бурулгъанды. Юрий Чайка республикада жашагъанлагъа вакцинацияны магъаналылыгъын ангылатыу жаны бла ишни кючлендирирге деп аллай борч салгъанды. Къабарты-Малкъарда туризмни айнытыргъа, бери солургъа адамла келирча этерге кереклисин чертгенди.

КъМР-ни Башчысы Полпредге Къабарты-Малкъаргъа сёзюю, иши бла да себеплик этгени ючюн ыразылыгъын билдиргенди. «Шимал-Кавказ регионну айнытыуну стратегиясы сизни болушлугуугъуз бла жарашдырылгъанды. Аны Къабарты-Малкъаргъа да хайырын биз кёребиз. Анда белгиленнген проектле производствобузу, халкъгъа этилген жумушланы санын иги да кёбейтирге, туризмни айнытыргъа да онг берликдиле.

Республикада туризмни айнытыргъа уллу онгла бардыла, Сёз ючюн, Нальчик курортха энчи иели инвестицияладан 10 миллиард сом чакълы бир къоратыргъа умут этебиз. Ол а бизге ич регион продуктубузгы ёлчемин 10 миллиард сомгъа ёсдюрюрге онг берликди. Бизге ол бек магъаналыды», - дегенди Казбек Коков.

Ол бюгюнлюкде халкъгъа жумушланы тындырыуда ёсюм болгъанын, республикалы бюджетге тюшген файдалагъа да биринчи жарым жылда 20 процент къошулгъанын билдиргенди. Казбек Коков: «Туризмни мындан ары да тири айнытып барыргъа мурат этебиз»,- дегенде, Юрий Чайка: «Ол толлугъуна ийнанама»,-деп къошханды.

Полпред Нальчик курортну багъыу эмда солуу онгларына бийик багъа бергенди

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** РФ-ни Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликли келечиси **Юрий Чайканы** «Нальчик» курортну айнытыуну планыны инвестиция проекти бла шагыырейлендиргенди. Мастер-планны презентациясын а «RTDA» архитектура бюрону генеральный директору **Мария Лепёшкина** бардыргъанды. Ол Нальчикни инвестиция онглары уллу болгъанларын айырып айтханды, аны багъыу амалларына, жол инфраструктурасына да бийик багъа бергенди.

Юрий Чайка да Къабарты-Малкъар кесини ариулугъу бла аны тамашагъа къалдыргъанын билдиргенди, Нальчикде кёп ауруулардан багъаргъа, солургъа да бирча аламат онгла болгъанлары туристлени бери не къадар кёп келиуларине себеплик этеди, деп чертгенди. Казбек Коков а, толу болмагъан шартлагъа кёре, быйыл туристлени саны 600 мингге жетеригин эсгергенди. Биринчи кварталда аланы саны быйтырдан эсе 70 процентге ёсгенди, деп чертгенди.

Ушакъны кезиуюнде белгиленгенича, кёргюзтюлген мастер-план Нальчикни айнытыуну кезиуларинден бириди. Республиканы ара шахарында къурулуша бардыруну концепциясы энтта да жарашдырыла турады. Ачыкъ конкурсну эсеплерине кёре, курорт зоналы айнытыуну, документацияны жарашдырыуну юсюнден келишим этилгенди.

Битеу белгиленген ишлени быйыл декабрьде бошаргъа мурат этиледи. Ол а «Шимал-Кавказ федерал округну айнытыу» къырал программагъа Нальчик курортну айнытыуну подпрограммасын къошарча материалла жыйыщдыргъа онг берликди.

ФОРУМ

Къазакъланы жаш тёлюсю жыйылгъанды эмда шёндю бек магъаналыгъа саналгъан соруулагъа жууапла излегенди

Тюнене Нальчикде къазакъланы жаш тёлюсюню «Казачье единство-2021» деген Еврозиялы форуму ишлел башлагъанды. Анга РФ-ни Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликли келечиси **Юрий Чайканы** эмда КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** да къатышхандыла.

2016 жылдан бери бардырылгъан форумну башламчысы Орус Православный Килисаны казачество бла байламлыгъын къурау жаны бла Синодал комитеди. Алгъын жыллада быллай жыйылыу Краснодар крайда, Москва областьда, Кърым Республикада, Санкт-Петербургда да ётгенди. Бешинчи юбилей Евразиялы форумну бу жол къонакъбайы уа Нальчик болгъанды. Анга Россейни тюрлю-тюрлю регионларындан 130-дан артыкъ адам келгенди.

Аны чеклеринде жаш къазакъланы проектлерини кёрмючю къуралгъанды. Юрий Чайка бла Терк къазакъ аскерлени атаманы **Виталий Кузнецов** жаш адамла бла ушакъ этгенлиге эмда шёндюгю заманны магъаналы соруулары сюзгенди.

Форум 9 июльдан 15 июльгъа дери барлыкъды. Аны кезиуюнде лекцияла окъуллукъдула, кёрмючле къуралгъыкъдыла, дин ушакъла бардыыллыкъдыла, къазакъланы адет-тёрелерини, Къабарты-Малкъарны башха халкъларыны маданият хазналаларыны юсюнден билдирилликди, республиканы ариу жерлерине, эсгертмелерине жолоучулукъла боллукъдула.

-Быллай ишле къыралыбызда ырахатлыкъны, динлени эмда миллетлени араларында келишиулюкню кючлендирирге себеплик этериклерине бир ишеклигим жокъду. Кьонакълагъа эсде кьаллыкъ тюбешуле, жарыкъ сезимле тежейме,- дегенди Къабарты-Малкъарны Башчысы Казбек Коков, форумгъа къатышханланы алгъышлай.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

ВИДЕОКОНФЕРЕНЦИЯ

Сютлю малчылыкъны аякъландырыр муратда

Кёп болмай сютлю малчылыкъны айнытыугъа жоралап Россейни Эл мюлк министри **Дмитрий Патрушев** видеоконференция халда кенгеш бардыргъанды. Анга ведомстволаны келечилери да къатышхандыла, ол санда КъМР-ни эл мюлк министри **Хасан Сижажев** да.

Тюбешуню ача, Дмитрий Патрушев сютлю малчылыкъны айнытыугъа къыралны жанындан аслам эс бурулгъанын билдиргенди. Ол санда быллтыр бёлюмде ахшы жетишимле эсленнгенлерин - 865 минг тонна чакълы сют жащадырылгъанын да - белгилегенди. Орта эсеп бла алып айтханда, сагъынылгъан кезиуде бир ийнекден 6,7 тонна сют сауулгъанды. Министр айтханнга кёре, болумну иги жанына тюзеле баргъанына баш амалларындан бири - аграрчыла, селекционерле эм къырал да байламлыкъда тири ишлегенлериди .

- Бюгюнлюкде къырал сютлю малчылыкъны айнытырча система халда болушлукъ тапдырады, аны чеклеринде жыл сайын федерал бюджетден иги кесек ахча бёлюнеди. Аграрчыла производстволарын ёсдюрюрча, къумалы малланы жаярча, техника эм технология жаны бла да жангыртыу ишле бардырырча кьыйматлы программала ишлейдине. Жаланда быллтыр сагъынылгъан амаллагъа 37,3 миллиард сом бёлюннгенди. Быйылны юсюнден айтханда да, тутхучлукъ этиу толусунлай сакъланырыкъды, - дегенди Дмитрий Николаевич.

Къабарты-Малкъарны юсюнден айтханда, быллтыр сютден 537,5 минг тонна сауулгъанды неда бурыннгы жылдан эсе 104,5 процентге кёп.

Бусагъатда жетишимле бла да ётхемленирчады. Сёз ючюн, озгъан беш айгъа республикада мюлклени барысында да 178,0 минг тонна сют сатылгъанды. Ол быллтыр бу заман бла тенглешдиргенде, 104,3 процентге артыкъды.

Арт жыллада ийнеклени санына танг къошула барады, сёз ючюн, шёндю ол 3,8 процентге жетеди.

Беш айгъа чыгъарылгъан эсеплеге тийишлиликде, эл мюлк организациялада 3073 литр сют чыгъарылгъанды неда быллтыр бу замандан 14,8 процентге аслам.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Оноу

Диспансеризациягъа – иги кесек ахча

Россейни правительствосуну бегимине тийишликликде, регионлагъа коронавируслан ауруп сау болгъанланы диспансеризациясына 5,8 миллиард сом бёлюнюрюкдю.

Тинтиуле эки бёлюмден къураладыла. Биринчиден жети тюрлю процедурадан ётерге тюшерикди. Ол санда къанны биохимия болумуна къараллыкъды, къан кислород бла къалай жалчытылынганы (сатурация) сюзюллюкдю. Адам къалай солугъанын да кёрлюкюле врачла (спирометрия), рентген тинтиуле да бардыыллыкъдыла. Андан сора къанда тромб къуралыгъынына да къалгъанына да къараллыкъды.

Диспансеризацияны бир кюнню ичинде ётерге онг барды. Аны эсеплерине кёре, инсанны саулугъуна салыннган заран, къалай ауруула къозгъалыргъа боллукълары да ачыкъ этилликдиле. Керек болса, врачла инсанны къошакъ тинтиулеге иерикдиле: эхокардиография, ёпкелеге компьютер томография, аякълада къан тамырланы сюзюю.

Алгъа диспансеризациядан коронавирусну ауур кётюргенле ётерикдиле. Аны юсюнден билдириу электрон почтагъа, инсанны Госуслуги порталда бетине, телефонгъа СМС келип билдирилликди.

АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Къайгъырыу

Ата-аналаны къоранчлары къайтарылады

Келир айны ахырына дери сабийни солургъа жиберирге этилген къоранчла къайтарылмайдыла. Бу программагъа жаланда сабийле кече, кюн да тургъан стационар лагерьле киреди. Бизни республикада, бирси регионлада да ол жумушну къуусы сабий бар эсе неда бир ненча сменнге путёвкала алынngан эселе да.

Школлада ачылгъан кюндюзгю лагерьледе солургъа жиберирге этилген къоранчла къайтарылмайдыла. Бу программагъа жаланда сабийле кече, кюн да тургъан стационар лагерьле киреди. Бизни республикада, бирси регионлада да ол жумушну къуусы сабий бар эсе неда бир ненча сменнге путёвкала алынngан эселе да.

Школлада ачылгъан кюндюзгю лагерьледе солургъа жиберирге этилген къоранчла къайтарылмайдыла. Бу программагъа жаланда сабийле кече, кюн да тургъан стационар лагерьле киреди. Путёвканы уа 31 августха дери сатып алырга тийишлидиле.

МФЦ-да айтхалларыча, ахча беш кюнню ичинде къайтарылгъанды. Аны ючюн ары-бери барып заявление жазарга керекмейди.

Сабий лагерьде эм азындан бир сменни солургъа керекди. Анда кюнлени санына чек салынмайды –лагерьни администрациясы аны кеси тохташдырырга эркинди. Ары **25 майдан башлап 15 сентябрьге** дери солуу кезиу киреди.

Путёвканы барыгъа неллай бир да болсун, артха эм кёбюсю – 20 минг сом - къайтарылырга боллукъду. Юйюню къолайлыгына неда льготалары болгъанына къарамайдыла. Сабийни солургъа жиберирге сертификат бар эсе, артха жаланда аны башына тёленнгенни экиден бири къайтырыкъды.

Парламент

Къол кётюрюу ачыкъ эм закондан таймай бардырылырча

КъМР-ни Парламентини президиумуну жай сессияда ахыргъы жыйылыуунда «комитетни сагъатында» РФ-ни Къырал Думасыны депутатларын айырылагъа хазырланыу къалай баргъаны сюзюлгенди. Аны спикер **Татьяна Егорова** бардыргъанды.

Айырыу комиссияны башчысы **Вячеслав Гешев** Дума бла бирге республиканы самоуправление органланы депутатларын 112 элде бла 7 шахар округда сайларыкъдыла. Къол кётюрюуню ачыкълыгъын Жамауат палатаны 710 къараучусу жалчытырыкъдыла.

Коронавирус ауруну жайылыууна къажау мадарла да толтуруллукъдула, ол санда Роспотребнадзорну эсгертиулерине тийишлиликде, ишни бет жарыкълы толтурурларын тежегенди.

- Кампания бийик даражада бардыыллыгъына ишексизме. Республика ол аны бла жетишимлиди. Инсанларыбызны тириликлери уа бу соруулу магъаналылыгъына шагъатлыкъ этеди. Ачыкълыкъ бла законлукъ сакъланыргъа керекдиле. Биз да къолубуздан келгенни этерик-

жер-жерли самоуправление органларыны депутатлары да сайланырыкъларын билдиргенди. Россейни Къырал Думасына къол кётюрюу быйыл 19 сентябрьде бардыыллыкъды. РФ-ни Ара айырыу комиссиясыны бегимине тийишлиликде, къол кётюрюу юч кюннге созулады: 17-19 сентябрьде.

КъМР-де 13 жер-жерли эмда 355 участка айырыу комиссияла ишлейдине. Алада протоколланы санауну женгиллетир мурат бла ГАС «Айырыула» система салыннганды. Дагъыда «Мобильный айырыучу» технология бла хайырланырга онг боллукъду. Сайлау баргъан отууланы 80 проценти видеокамерала бла жалчытылыныркъдыла.

Къырал Думаны 8-чи чакъырылыуну депутатларын сайлауугъа 32 политика партия къатышырга эркинди, аладан 14-сюне айырыучуланы къол ызларын жыяр кереклиси жокъду.

Республикада жер-жерли участкалада маскала, дезинфекторла, алача башха затла боллукъдула.

КъМР-ни Айырыу комиссиясы инсанланы праволу культураларын игилендирир мурат бла ангылатыу ишни бардырлыкъды. Аны бла бирге «къызыу ызны» телефону ишлерикди.

- Битеу айырыу система къол кётюрюу кампания ачыкъ, законланы чеклеринде бардырылырына бурулупду. Айырыулагъа къатышханла барысы да РФ-ни Конституциясы берген эм магъаналы эркинликни - къол кётюрюуню – чырмаусуз хайырланырча мадарла толтуруллукъдула,- дегенди докладчы.

Законодательство эм жер-жерли самоуправленияны соруулары жаны бла комитетни башчысы **Борис Мальбахов** айырыула бла байламлы законлада тюрлениулени юслеринден айтханды.

«Комитетни сагъатын» бегите, Татьяна Егорова Айырыу комиссиягъа бу жууаплы биз, адамла бла ангылатыу жумушла тамамларыкъбыз,- дегенди спикер.

«Комитетни сагъаты» жууаплы органлагъа эсгертиулени къабыл кёрюу бла бошалгъанды.

* * *

Президиумда уа республикалы законланы проектлерине къаралгъанды, ол санда Административ бузукълукъланы кодексине тюзетиуле сюзюлгенди, «Учучукъда халланы бир низамгъа келтириу эм учу байлыкъны сакълау» республикалы законну проектине тюрлениуле тинтилгенди.

Парламентарийле федерал законланы проектлерине, башха субъектледе коллегаларыны башламчылыкъларына да къарагъандыла. Алада от тюшюуге къажау ишни, билим бериуню, илмуну, къыралны илму-техника политикасыны юслеринден барады сёз.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Дарман салыу

Вакцинацияны бек бийикдеги пункту – Элбрусну тийресинде

Элбрус муниципал районну Азау таласында 2300 метр бийикликде вакцинацияны пункту ачылгъанды.

Жангы коронавирус ауруу терк жайыла баргъаны бла байламлы Минги тауну тийресинде дарман салыучу пунктну ачмай жарарыкъ тюйюл эди. Жаланда районда жашагъанланы угъай, республикагъа келген къонакъланы да къоркъуусузлукъларын жалчытыу магъаналы борчха саналады. Дарман салдыргъанларындан сора адамла тынчырахат солургъа, COVID-19 алагъа жагъылыр, аурусала да, ол кыйыннгга кетер деп къоркъмазгъа боллукъдула.

Азау талада вакцинация пунктну ачылгъаны коронавирус инфекцияны жайыла баргъанын тыйыуну магъаналы атламладан бириди.

Минги тауну тийреси Россейни тамашалыкъ жерлеринден бириди, альпинизмни, туризмни эмда тау лыжалада учууну уллу арасына саналады. Европаны бек бийик таууну этеклеринде лыжала бла учуу ол уллу зауукълукъду.

ОПЕРАТИВ ШТАБ

Ауругъанланы саны азаймайды

Кюнден-кюнге коронавирус жукъгъанланы саны ёсгенлей барады. 1 июльда бир кюннге ауруу 38 инсанда ачыкъланнган эсе, тюнене, 12 июльда, аланы саны 63-ге жеттенди.

КъМР-де Коронавирусну профилактикасы эм аны жайылыууна къажау регион оператив штабдан белгили этгенлерича, пандемияны аллындан бери вирусдан 25 523 адам ауругъандыла. Тийишли багъыудан сора 24,1 мингне жууукъ пациент сау болгъанды(ол санда тюнене – 12).

Бюгюнлюкде медицина болушлукъ 895 адамгъа бериледи. Жарсыугъа, бу кыйын ауруугу кётюралмай ёлгенлени саны ёсюп барады - 531 инсан. Ол санда тюнене вирусдан юч адам да ауушханды.

Коронавирус КъМР-де жайылып башлагъандан бери 606,4 мингден аслам тест бардырылгъанды (бир кюннге - 2091 тинтиу). Госпитальда 509 пациентге бериледи тийишли болушлукъ, аланы арасында коронавирус ауруу жукъгъаны ачыкъланмагъанла да бардыла. Реанимация бёлюмде 65 саусуз турадыла.

Оператив штабдан белгили этгенлерича, республикада юч госпиталь ишлейди, алада 632 жер барды. Тюнене Нальчикни 2-чи номерли клиника больницасы ауруу жукъгъанланы алып башлагъанды. Анда 52 саусузгъа жерле къуралгъанды.

Республикада коронавирусха къажау вакцинаны 51 адам салдырыргъа онг барды. Ала Нальчикде эмда битеу районлада да къуралгъандыла. Алада Спутник-V, ЭпиВакКорона эмда КовиВак дарманла хайырланыладыла. Уколну салдырыргъа «Госуслуги» портала жазылыргъа онг барды, поликлиниканы регистратурасына сёлеширге да боллукъду.

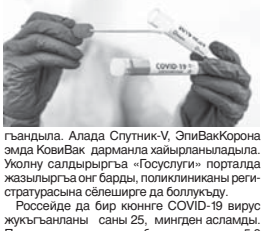

Россейде да бир кюннге COVID-19 вирус жукъгъанланы саны 25, мингден асламды. Пандемияны аллындан бери къыралда 5,8 миллион адам ауругъандыла. Бюгюнлюкде 5,2 миллион адам сау болгъандыла – бир кюннге 16,4 минг пациент. Ауруну кётюралмай къыралда 143 минг адам ауушханды, ол санда тюнене - 710 саусуз.

Джонс Хопкинс атлы университет белгили этген тарихлеге кёре уа, битеу дунияда бу ауруу 186,8 миллион адамгъа жукъгъанды. COVID-19-дан ёлгенлени саны 4 миллионнга жеттенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Хорламны солдатлары

Ала азатлыкъ ючюн сермешгендиле

Бюгюн биз хапарын айтырыкъла Бапыналаны жигит жашларыдыла. Ала инкъыйлапны кезиуюнде Совет власть ючюн да сермешгендиле, немис фашистле бла да, жанларын аямай, уруш этгендиле.

Азнор.

Мухаммат.

Мусабий.

Биринчиден, Къойбайны жашы Жарахматны юсюнден айтайыкъ. Ол 1881 жылда Кёнделенде туугъанды. Биринчи дуния урушха да къатышханды. Революцияны кезиуюнде, башында сагъыннганыбызча, большевикле жанлы болуп, жарлы къачыгъа иги жашау келтиреме деп, уруш этгенди. Кеси уа 1945 жылда Орта Азияда ёлгенди. Къойбайны дагъыда бир жашы Ханбалийни да аскерге чакъырыгъан эдиле. Ол а урунуу фронтда болгъанды. 1947 жылда андан эркин этилгенди.

Къонакъны жашы Оразай бла аны юй бийчеси Татыу тынч-ырахат Быллымда жашай эдиле. Аланы бири бириндген ариу, этимли тёрт къызлары бла ишден арый - тала билмеген жети жашлары боладыла. Жашла мал тутадыла, бичен ишлейдиле. Къызла да жюн ишлеп бла кюрешедиле. Революция хорлап, элледе ара мюлкле къаршы тебирегенде, Оразай «Быллым» совхозгъа 120 кьой бла 24 тууар ётдюргенди.

Жашла Ако бла Азнор элде школну бошагъандан сора Нальчикде окъуйдула. Ако эл-мюлк техникумну тауусады. Азнор а - устазла хазырлагъан училищени. Андан къайтхандан сора Азнор школда пионервожатый эм ОСОВИАХИМ-ни таматасы, компартиягъа кандидат да болады. Къалгъан жашла да ара мюлкде ишлейдиле. Барысы да хакъларына алып, къолайларын ёсдюргендиле.

Къанлы уруш башланнганда уа Оразайны беш жашы кетедиле къазауатха: Ако, Къайсын, Солтан, Мисирбий, Азнор. Мисирбий 1910 жылда туугъанды. Элде ара мюлкде ишлегенди. Урушну биринчи кюнлеринде къазауатха кетип, ол жыл окъуна ёлген хапары келгенди. Солтан а 1916 жылда туугъан эди, 1942 жылда ёлген хапары келеди.

Азнор да урушну биринчи кюнлеринде кетгенди къазауатха. Бир ийыкъдан аны ротаны командирине саладыла. Онбиринчи октябрьде 1941 жылда, бизникиле артха ыхтырылгъанда, таматала буйрукъ берединле да, Азнор кесини ротасы бла алты сагъатны ичинде чабыууллукъ этип келген аскер бёлюмню жеринден тепдирмей тутадыла. Немис аскерледен эки жюз бла жарым адам къырады. Алайдан кетерге буйрукъ келгенден сора бир адамларын да къоранч этмей, кесибизникилеге къошуладыла.

Оналтынчы январьда 1942 жылда Азнор Харьков тийресинде уруш эте болады. Душманла алайда Залиман деген элни къолгъа этип, иги бегинедиле. Тамата Азнорну чакъырып, ротасы бла элни къолгъа эт деп буйрукъ береди. Ол борчну толтургъан кезиуде тамата лейтенант ротаны командири алайда ёлгенди. Болсада нёгерлери элни къолгъа этгендиле. Ол жигитлиги ючюн Азнорнга ёлгенден сора Къызыл Жулдузну ордени берилгенди.

Оразайны эки жашы Ако бла Къайсын къайтхан эдиле юйлерине. Алай ала да ауруулуда, сакъатла болуп.

Дагъада тукъумдан бир жигит жашны юсюнден айтайыкъ. Ол Махмутну уланы Алийди. 1920 жылда Кёнделенде туугъанды. Элде школну бошагъандан сора колхозда эсепчи болуп ишлеп тебирейди.

Аскерге чакъырылгъанчы ол жеринде ишлеп турады. Север-Кавказ фронтха келгенлей, жашны уруш этерге юйретген полковой школгъа жибередиле.

Бир ийыкъдан аны бошайды да 383-чю Феодоссия Къызыл байракълы жаау аскер дивизияны, 691-чи аскер полкуну тасчачы ротасына жибередиле.

Севастополь шахарны къоруулагъан кезиуде Алий эки нёгери бла немислиле тургъан жерге ётюп, алайда гитлерчиле бизникилеге къалайдан чабыууллукъ этериклерин тохташдырып къайтханды. Аны хайырындан полкну командири топ-окъну керекли жерге орнатып, кёп фашистлени къыргъандыла.

Ол сермешде Алий жаралы болады. Госпитальда кесине бакъдыргъандан сора ызына къайтады. 10 августда 1944 жылда Къырымда, Керчь шахарны тийресинде немислилени тургъан жерни тинтирге тасхагъа Беппай улуну жибередиле. Ол гитлерчиле болгъан жерге ётюп, борчун тындыра тургъан кезиуде муну кёрюп къоядыла. Алайда атышыу башланады. Бапына улу ызындан болгъан жети немислини ёлтюрюп, ызына сау-саламат къайтады. Аны ючюн жашха Махтаулукъну ючюнчю даражалы ордени бериледи.

Андан сора да кёп сермешлеге къатышханды кёнделенчи жаш. Уруш эте, Германияны жерине да жетгенди. 1945 жылда 2 февральда Германияны Бранденбург шахарында болады. Ол кюн командири Алийни эки нёгери бла тассхагъа жибереди. Ючюсю да борчларын тамамлап, ызларына къайтып келе тургъанлай таулу жаш ауур жаралы болады. Эки кюнден а, эсине келмей, госпитальда ауушады.

Ол жигитлиги ючюн Къызыл Жулдузну ордение кёргюзтюлген эди. Батыр улан Бранденбург тийресинде Цибинген шахарчыкъда асыралгъанды.

Бу тукъумдан, биз билип, жыйырмадан артыкъ адам къатышханды урушха. Ол санда Гулакны тёрт жашы: Харун, Исса, Мусса, Хасан. Ала урушдан къайтмагъандыла. Жумакъуну эки жашы: Ибрагим бла Шейит. Шейит журтуна къайтханды, Ибрагим анда жан бергенди.

Локъманны жашы Мухаммат да анда ёлгенди. Алийни жашы Салауат, Исмайылны жашы Ибрагим гитлерчиле бла сермеше, жан бергендиле.

Байданы жашы урушдан сакъат болуп къайтханды. Османны жашы Мухаммат да урушну ахырына дери жетгенди. Кёп орденлете тийишли болгъанды. Каммойну жашы Абдул-Керим уруш аулакъладан сау-саламат жыйылгъанды. Белгили артистибиз Зарифни атасыды ол.

Гулакны тёрт уланы Харунну, Иссаны, Муссаны, Хасанны атлары Быллымда орамгъа берилгенди. Кёнделенде да барды Бапыналаны къарындашларыны орамы. Ол а Оразайны жашларыны хурметлерине аталгъанды.

Ким биледи, быладан сора да тукъумдан урушха къатышханла болурла. Биз а билгенибизни айтдыкъ. Бу материалны хазырларгъа болушхан Кёнделенден Бапыналаны Сагъытды. Ёмюрю узакъ болсун.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Къурулуш

Жашау журтлагъа танг къошулгъанды

КъМР-ни Къурулуш эмда жашау журткоммунал мюлк министерствосунан билдиргенлерича, быйыл «Жашау журт эм шахар болум» мюлет проектге кёре юйлени 513 минг квадрат метрге жетдирир муратлыдыла. Ол быллтыр бу заман бла тенглешдиргенде, 2,5 процентге кёпдю.

Быйыл июнь айны ахырына чыгъарылгъан эселпеге кёре, быллтырдан эсе 9,2 процентге аслам иш этилгенди. Жыл башланнганлы предприятияла, организацияла эм биригиуле да 108,5 минг квадрат метрде 1 325 фатар ишлегендиле.

Энчи иелиле да кеси ахчаларына эм кредитлеге 62,5 минг квадрат метрде 529 юй салгъандыла. Алай бла январь-март айлада бардыырлыгъан къурулушну 57,6 проценти ол къауумлагъа жетеди.

Эсге сала айтсакъ, «Жашау журт эм шахар болум» миллет проектге "Ипотека", «Жашау журт», «Шахар болумну игилендириу», «Жашау этерге къоркъуулу юйлени санын азайтыу» эм «Таза суу» проектле да киредине.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

НАСЫПЛЫ САБИЙЛИК, ЖАШЛЫКЪ

Ол уллу юйюрде туугъанды – беш къыз бла беш жаш ёсгенди Атабийланы Кутуйну жашы Хакимни бла Азматланы Мустафаны къызы Жаннетни юйлеринде. Ала барысы да халкъыбызгъа жарагъан, аны атын иги бла айтдыргъан адамла болгъандыла: врач, къурулушчу инженер, художник, модельер, археолог, юрист, устаз да барды араларында.

Сабийлени не тюрлю жумушха, окъуугъа да къатылыкъылары, баям, таматаладан келгенди. Ата-ананы дерслери алагъа бюгюн да жарап турады. Аслан бешинчи сабий болгъанды юйюрде. Школда, къарындашлары, эгечлерича, бек иги окъугъанды. Дерсленден, юйде жумушладан сора да спорт бла кюрешгенди. Кенжеде школну алтын майдал бла бошагъанды. Ол уллу къууанч эди юйюрге угъай, саулай элге да – къыркъ жылдан бери киши жетмеген бийикге жетген ди Атабий улу.

ОКЪУУДА, АСКЕРДЕ ДА

Ма ол майдал бла барып, ол Москвада Г.В. Плеханов атлы эл мюлк институтха киргенди. Аны да айырмалы бошагъанды. Ызы бла Атабий улун армиягъа чакъыргъандыла. Алай бла ол Къызыл Байракълы Приволжский аскер округга тюшгенди. Анда командованияны энчи буйругъун толтургъаны ючюн кёп ыспас алгъанды, аты жазылгъан алтын сагъат да бергендиле таулу жашха.

Андан къайтханлай, Аслан урууну жолун Къабарты-Малкъар тарых, филология эм экономика илму-излем институтда экономика секторда лаборант болуп башлагъанды. Ол жыл окъуна СССР-ни илмула академиясыны ара экономика-математика институтуну аспирантурасына киргенди. Аны 1988 жылда тауусханды. Ызы бла Москвада Киев район советни толтурыучу комитетини территориялы производство-техника управлениясында инженер болуп ишлеп башлагъанды.

ТЫШ ЖЕРДЕ

Ата журтунгда ариу ат санга тукъумдан, жууукъ-ахлудан келе эсе, тышында уа даражанны сен кесинг ёсдюресе. Аны ючюн а къалай ишлерге, окъургъа, жашаргъа керек болгъаны белгилиди.

Бир кесекден Асланны Москвады шахар исполкомуну Илму эм техника жаны бла управлениясына баш специалист этип алгъандыла. Ол анда бёлюмню таматасына, управленияны башчысыны орунбасарына дери ёсгенди. Эки жылдан а аны Бизнес эм политология институтха директор этгендиле. Ол кулулукъда Атабий улу юч жыл ишлегенди. Ызы бла аны «Никас» жабыкъ акционер биригиуге чакъыргъандыла. Ол анда муниципал мюлкге Россей банкланы ассоциациялярын къурау ишлеге да къатышдыргъандыла. Ол анда финансла эм экономика жаны бла планланы жаращдыргъанды, ол ишге къаллай бир ахча кетеригин тохтащдыргъанды. Аны бла бирге къыралны Налог службасында бюджет къалай хайырланганлыны юсюнден къайгъыргъанды.

Налог службаны жангыртыу ишле башлангланда уа аны проектини биринчи кесегинде ишин жалчытханды, экинчи кесеги къалай барлыгъын да тюзетгенди. Алай бла ол проектде ишлеген къауумгъа башчылыкъ этгенди. Андан арысында уа, 2002 жылдан башлап, налог органланы айнытыу программаны хазырлагъанды, къырал ахча къалай жоюлгъанын ачыкълагъан жыйымдыкъ ревизиляны, тематика тинтуулени бардыырыугъа да таматалыкъ этгенди. Аны бла бирге финанс эм экономика экспертизаланы къураугъа къатышханды, аланы ишлерини юслери бла законланы проектлерин эм норматив актланы жараштырыргъанды.

ТЫШ КЪЫРАЛЛА БЛА БАЙЛАМЛЫКЪДА

2007 жылда Атабийланы Асланны Россейни Эсеплеучю палатасыны аппаратыны тыш къыралла бла байламлыкъ жюрютюу департаментини директоруну орунбасарыны къуллугъуна салгъандыла. Эки жылдан а Россейни сатыу эм промышленный палатасы ачхан россей-япон ишчи советни правленини председатели этгенди.

2015 жылда Асланны Регионланы айнытыу жаны бла инвестиция эм финанс компанияны директорла советине председателге айырыгъандыла. Ол анда «Кавказ Шамбала» деген тау лыжака, альпинист, турист эм саулукъ жаны бла кластер эмда «Евразияны транспорт эм энергетика коридор» деген проектлени бардырады. Экинчиси Россейни бла Японияны араларында Сахалинни юсю бла тохтаусуз ишлеген темир жоллу байламлыкъны (нефтепровод, газопровод) таматалыкъ этгенди эм генералный директоргъа дери ёсгенди. Андан арысында «Моспредтех» жабыкъ акционер биригиуню Директорла советини башчысы болгъанды.

1999 жылда не жаны бла да билимли жашны Росей Федерацияны Правительствосуну федерал борчла арасына чакъыргъандыла ишлерге. Ол анда алгъа контроль-ревизия бёлюмге таматалыкъ этгенди. Андан арысында РФ-ни Налогла эм аланы жыйыу министерствосуну финансла эм экономика жаны бла жалчытыу департаментинде, Налог органланы модернизациялау управлениясында, Информациялы ресурсланы департаментинде да башчыны орунбасары болуп ишлегенди.

НАЛОГ ПОЛИТИКАНЫ ЖАНГЫРТЫУДА

2001 жылда аны федерал бюджетден социал политикагъа къаллай бир ахча кетгенине контроль этген инспекциягъа алгъандыла. Ол анда, таматаны экинчиси болуп, Пенсия фонд, Социал страхование фонд, РФ-ни эселпеучю палатасы да халкъла аралы ишинде къырал ахчаны къалай жойгъанларын тинтип тургъанды.

Аны къой, таулу жашны «Технобанк» атлы илму эм технология айныуну банкын, къыралда битеу сабийлеге да, ол санда узакъ тау элледен жашлагъа бла къызлагъа да, тенг онгла берилир ючюн кийирилген эди ол. Аны хайырындан бизни жашла бла къызла Москвада, Санкт-Петербургда даражалы, атлары айтылгъан вузлада окъуйдула. Былайда Мусукаланы Даянаны юлгюге келтиригге сюеме. Ол, орус тилден 100 балл алгъандан сора да, химияны 93 баллгъа бергенди. Сёзсюз, анга эм иги вузлагъа жол ачылыпды.

Экзаменден къоркъургъа ахырда керекмейди. Мен сынаулагъа къуру къалам эм паспорт бла келип, аны жетишимли берип кетген кёп сабийни билеме. Къоркъгъанлагъа уа керексиз жарсыйсыз дерге сюеме. ЕГЭ-де школда окъугъан дерсленден артыкъ жукъ да жокъду. Хау, жууапланы билир ючюн он жылны да къадалыл окъургъа, устазгъа тынгыларгъа, юйге берилген дерслени этергге керекди.

Шёндю ата-анала манга чамланнган да этерле, алай сабийлени экзаменден къоркъгъанлары таматаладан башланады. Школ жылланы кезиуюнде дерслерин къалай этгенлерине къарамайдыла да, экзаменде алагъа наушникле, багъалы телефонла алып, ала бла хайырланырла деп ышанадыла. Дагъыда сабийин кёллендирини, аны билимине ышандырыры орунуна соруула бек къыйыындыла деп, биётюнда абызыратадыла.

Мен Бир къырал экзаменнге хазырлайма сабийлени, быйыл а ол бардыырылгъан пунктха таматалыкъ этгенме. Аны ючюн таукел айтыргъа эркинме: школ программадан тышында соруула жокъдула анда. Алагъа жууапланы 3-4 белгилеге окъугъан жашла бла къызла окъуна бераллыкъдыла.

- Бизни ушакъны окъугъанланы бирлери устазны къыйыны уллуду, алай жетишимле асламында репетиторлукъ бла кюрешгенлени хайырындандыла дерик да болурла...

- Хау, репетиторланы къыйынлары уллуду. Алай школ программадан билими, ангылауу болмагъан сабийни бир репетитор да жюзбаллыкъ эталлыкъ тюйюлдю.

Къуру жерде юй ишлеялыкъ тюйюлсе, аны мурдору болмаса. Ма билим да алайды. Ногьдан жюзге къысха заманны ичинде жетер амал жокъду. Аны ючюн къуру репетиторну махтап тургъан да терсди, билимни мурдорун школ, устазла саладыла.

- Школда ненча жыл ишлегенинги, Нальчикде аты айтылгъан гимназиягъа къалай келгенинги юсюнден билирге да сюерик болурла окъуучуларыбыз.

- Къабарты-Малкъар къырал университетни бошагъанлай Тырныауузну 3-чю номерли школунда ишлеп башлагъанма. Аны таматасы Хутуйланы Любовь Шарафиевнагъа, битеу коллективге да бюгюн да хурмет этгенлей турама. Устазлыкъгъа сюймеклик, битеу билимим, сынауум, жетишимлерим да аланы болушлукъларыны, ангылатыуларыны, юйретиулерини хайырындандыла.

2003 жылда «Жылны устазы» деген республикалы конкурсха къатышып, алчы болгъан эдим. Нальчикде 14-чю номерли гимназияда конкурсну чеклеринде дерс бергенме. Аны таматасы Докшокова Раиса Назировна ол кезиуде манга эс бургъанды. Артда, юйюрюбюз бла Нальчикге кёчгенибизде, иш изпел анга келеме. Раиса Назировна, сёзсюз, ишин билген, сюйген, башхаланы да кёллендирген уллу профессионал болгъанды. Ол жашаудан кетгенди, болсада бюгюн да аны жюрек жылыулукъ бла эсгереме.

Ма алай бла билим бериуде 20 жылдан да артыкъ ишлейме.

- Устазлыкъны сайлагъанынга бир кере окъуна сокъурангганмыса?

- Кёп кере! Алай кёзюклери жанныгн, энди уа къаллай сейир зат айтаса деп термилип сакъылагъан сабийчиклени кёзлерине къарасам, кёлюм кётюроклюп, жашаюмда тюз сайлау этгеним тюшюнеме. Ма аллай билимге термилген сабийле ючюн барама хар кюн да ише.

- Жаш адамлагъа уа устаз бол деп таукел айталлыкъмыса?

- Жарсыугъа, устазны даражасы арт заманда тюшгеннге ушайды. Сабийлени, ата-аналаны, оноучуланы айтханларына къарап турургъа тюшеди. Кертисин айтханда уа, устаз къыралны келир кюнюн хазырлайды, юйретеди.

Сайлауну юсюнден айтханда уа, устазлыкъгъа жаланда окъутургъа фахмусу болгъанланы барыргъа чакъырама. Сабий бек сезимлиди, анга сакъ болургъа керекди. Дерс сахнада оюнчады. Окъуучуланы эслерин бурургъа, аланы сейирлерин къозгъаргъа керекге. Дагъыда хар сёзюнгю да сюзергге, сайларгъа тийишлиди.

- Коллегаларынга къаллай алгъыш этерик эдинг?

- Устазлагъа иги окъуучула тежейме, ишде тийишли онгла къуралырларын, усталыкъны даражасы ёсерин тилейме. Дагъыда къолайлыкъ болсун, ол да керекди. Устазны ишини магъанасын къырал, жамауат да анга ыразасала, билселе бек сюеме.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

Сайлауларына кертичиле

Адамлыгъы, ёзденлиги да – жюрегинде, тындыргъан ишинде

Россей Федерацияны ючюнчю даражалы къырал советниги, РФ-ни Эсеплеучю палатасыны департаментини директоруну орунбасары, экономика илмуланы доктору, Россей академияны табигъат илмуларыны академиги, Технология илмуланы халкъла аралы академиясыны академиги, карате-до сито-рюдан Евразия федерацияны толтуруучу комитетини председатели эмда ол федерацияны биринчи вице президенти, малкъар халкъны махтаулу уланы Атабийланы Хакимни жашы Аслан туугъанлы бу кюнледе алтмыш жыл болады.

РЕДАКЦИЯНЫ КЪОНАГЪЫ

«Окъуучуларымы кёзчюклерини жанныганларын кёрсем, тюз сайлау этгеними тюшюнеме»

Къудайланы Фатиманы, Улбашланы Магометни кызызны, ненча окъуучусу Бир къырал экзаменни 100 баллгъа бергени эсинде тюйюдю. Алай быйыл а анга артыкъда жетишимли болгъанды: Нальчикни 14-чю номерли гимназиясында орус тилден сынауда 100 балл алгъан беш школудан ючюсюн ол окъутханды. Бюгюн аны бла ушагъыбыз ма ол жетишимини, Бир къырал экзаменнге хазырланыуну, устаз усталыкъны энчиликлерини эм башха затланы юслеринденди.

- Фатима Магомедовна, биринчиден, быйыл жетишимле болдургъан окъуучуланы юслеринден сорургъа сюеме.

- Быллай жетишим, сёзсюз, устазны, окъуучуну, ата-ананы да бирге ишлегенлерини хайырындан болады. Устаз, не бек къадалып кюрешсе да, кеси жангыз жукъ да эталлыкъ тюйюлдю.

Бизни гимназияда сабийле билимге итиниулюклери бла айырмалыдыла, ишкёллюледиле, муратла салып, алагъа жетер ючюн къолдан келгени аямайдыла. Устаз а алагъа тюз жол кёргюзтюрге, башламчылыкъларына чырмамазгъа борчлуду. Ма ол кезиуде Элина Нагоевача, Мусукаланы Даянача, Ира Бербековача сабийле жетишимли боладыла. Ала школ жыллада бир кюн да тохтамай, эринчеклик этмей, къадалып кюрешгендиле.

- Бир къырал экзамен кийирилген кюнден аны кереклисини юсюнден далашла тохтамайдыла. Сен акъыл этгенден, ЕГЭ бизнича регионда жашагъан сабийлеге къошакъ онгламы береди огьесе чырмауламы салады?

- ЕГЭ-ни кетериуге мен къажаума. Россейча уллу къыралда битеу сабийлеге да, ол санда узакъ тау элледен жашлагъа бла къызлагъа да, тенг онгла берилир ючюн кийирилген эди ол. Аны хайырындан бизни жашла бла къызла Москвада, Санкт-Петербургда даражалы, атлары айтылгъан вузлада окъуйдула. Былайда Мусукаланы Даянаны юлгюге келтиригге сюеме. Ол, орус тилден 100 балл алгъандан сора да, химияны 93 баллгъа бергенди. Сёзсюз, анга эм иги вузлагъа жол ачылыпды.

Экзаменден къоркъургъа ахырда керекмейди. Мен сынаулагъа къуру къалам эм паспорт бла келип, аны жетишимли берип кетген кёп сабийни билеме. Къоркъгъанлагъа уа керексиз жарсыйсыз дерге сюеме. ЕГЭ-де школда окъугъан дерсленден артыкъ жукъ да жокъду. Хау, жууапланы билир ючюн он жылны да къадалып окъургъа, устазгъа тынгыларгъа, юйге берилген дерслени этергге керекди.

Шёндю ата-анала манга чамланнган да этерле, алай сабийлени экзаменден къоркъгъанлары таматаладан башланады. Школ жылланы кезиуюнде дерслерин къалай этгенлерине къарамайдыла да, экзаменде алагъа наушникле, багъалы телефонла алып, ала бла хайырланырла деп ышанадыла. Дагъыда сабийин кёллендирини, аны билимине ышандырыры орунуна соруула бек къыйыындыла деп, биётюнда абызыратадыла.

Мен Бир къырал экзаменнге хазырлайма сабийлени, быйыл а ол бардыырылгъан пунктха таматалыкъ этгенме. Аны ючюн таукел айтыргъа эркинме: школ программадан тышында соруула жокъдула анда. Алагъа жууапланы 3-4 белгилеге окъугъан жашла бла къызла окъуна бераллыкъдыла.

- Бизни ушакъны окъугъанланы бирлери устазны къыйыны уллуду, алай жетишимле асламында репетиторлукъ бла кюрешгенлени хайырындандыла дерик да болурла...

- Хау, репетиторланы къыйынлары уллуду. Алай школ программадан билими, ангылауу болмагъан сабийни бир репетитор да жюзбаллыкъ эталлыкъ тюйюлдю.

Къуру жерде юй ишлеялыкъ тюйюлсе, аны мурдору болмаса. Ма билим да алайды. Ногьдан жюзге къысха заманны ичинде жетер амал жокъду. Аны ючюн къуру репетиторну махтап тургъан да терсди, билимни мурдорун школ, устазла саладыла.

- Школда ненча жыл ишлегенинги, Нальчикде аты айтылгъан гимназиягъа къалай келгенинги юсюнден билирге да сюерик болурла окъуучуларыбыз.

- Къабарты-Малкъар къырал университетни бошагъанлай Тырныауузну 3-чю номерли школунда ишлеп башлагъанма. Аны таматасы Хутуйланы Любовь Шарафиевнагъа, битеу коллективге да бюгюн да хурмет этгенлей турама. Устазлыкъгъа сюймеклик, битеу билимим, сынауум, жетишимлерим да аланы болушлукъларыны, ангылатыуларыны, юйретиулерини хайырындандыла.

2003 жылда «Жылны устазы» деген республикалы конкурсха къатышып, алчы болгъан эдим. Нальчикде 14-чю номерли гимназияда конкурсну чеклеринде дерс бергенме. Аны таматасы Докшокова Раиса Назировна ол кезиуде манга эс бургъанды. Артда, юйюрюбюз бла Нальчикге кёчгенибизде, иш изпел анга келеме. Раиса Назировна, сёзсюз, ишин билген, сюйген, башхаланы да кёллендирген уллу профессионал болгъанды. Ол жашаудан кетгенди, болсада бюгюн да аны жюрек жылыулукъ бла эсгереме.

Ма алай бла билим бериуде 20 жылдан да артыкъ ишлейме.

- Устазлыкъны сайлагъанынга бир кере окъуна сокъурангганмыса?

- Кёп кере! Алай кёзюклери жанныгн, энди уа къаллай сейир зат айтаса деп термилип сакъылагъан сабийчиклени кёзлерине къарасам, кёлюм кётюроклюп, жашаюмда тюз сайлау этгеними тюшюнеме. Ма аллай билимге термилген сабийле ючюн барама хар кюн да ише.

- Жаш адамлагъа уа устаз бол деп таукел айталлыкъмыса?

- Жарсыугъа, устазны даражасы арт заманда тюшгеннге ушайды. Сабийлени, ата-аналаны, оноучуланы айтханларына къарап турургъа тюшеди. Кертисин айтханда уа, устаз къыралны келир кюнюн хазырлайды, юйретеди.

Сайлауну юсюнден айтханда уа, устазлыкъгъа жаланда окъутургъа фахмусу болгъанланы барыргъа чакъырама. Сабий бек сезимлиди, анга сакъ болургъа керекди. Дерс сахнада оюнчады. Окъуучуланы эслерин бурургъа, аланы сейирлерин къозгъаргъа керекге. Дагъыда хар сёзюнгю да сюзергге, сайларгъа тийишлиди.

- Коллегаларынга къаллай алгъыш этерик эдинг?

- Устазлагъа иги окъуучула тежейме, ишде тийишли онгла къуралырларын, усталыкъны даражасы ёсерин тилейме. Дагъыда къолайлыкъ болсун, ол да керекди. Устазны ишини магъанасын къырал, жамауат да анга ыразасала, билселе бек сюеме.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

ИЛМУ

Ырхыланы бойсундургъан алим

Анахаланы Назирни жашы Кошкинбайгъа уллу алим деп арсарсыз айтыргъа боллукъду. Аллай атха эттен ишлери бла тийишлиди. Ол техника илмуланы докторуду, профессорду, КъМР-ни илмусуну сыйлы къуллукъчусуду.

Узакъ тау элде – Бызынгыда - школну бошагъан жашны билимге итиниулюгю къачан да эсленнгенди. Ол Новочеркасскде инженер-мелиоратив институтда окъуп, инженер-гидротехник усталыкъны алгъанды. Аны бла да чекленмей, Москвагъа аспирантурагъа киргенди, аны жетишимли бошап, «Методы фильтрационного расчёта каменно-земельных плотин» деген темагъа кандидат диссертациясын къоруулагъанды. Аны ючюн Бийик аттестация комиссияны Сыйлы грамотасына да тийишли болгъан эди.

Ара шахардан Къабарты-Малкъаргъа къайтханда уа, Эльхотовода суу ызланы тартыугъа тири къатышланды. Талай жылны республиканы эл мюлк академиясында (шёндю Къабарты-Малкъар къырал университетде) тамата преподаватель, доцент, факультетни деканы болуп тургъанды.

Ишлеген да эте, Москваны къырал университетинде доктор диссертациясын жетишимли къоруулагъанды. 2010 жылдан бери уа Россей Федерацияны Росгидрометни ырхыла жана бла тамата илму къуллукъчусуду. Бийик тау-геофизика институтну директоруну орунбасарыды.

Кошкинбай бир-бир академиланы керти члениди. Бийик тау-геофизика институтда эмда Новочеркасскны къырал мелиоратив академиясында энчи доктор диссертация советлени къауумуна киреди. Россейни инженерлерини Москвада Кремльни дворецинде, Дондагъы Ростов шахарда бардырылгъан съездлеринде да тири къатышып, адама магъаналары уллу болгъан докладла да этгенди.

Тырныауузда «Ырхы бассмазча мадарла этиу» проектни соавтору болуп, «Эко-Мир-2006 жыл» деген Миллет экология саугъагъа эмда биринчи даражалы дипломгъа тийишли болгъанды. Аны анга ол жыл РФ-ни Къырал Думасында берген эдиле. Анаха улу техника илмуланы бир докторун бла юч кандидатын хазырлагъанды, тёрт аспирантны ишине башчылыкъ этгенди.

Алай болуп тургъанлай да, ол иймеккеч адамды. Мен башында тизген илму жетишимлерини юсларинден кесинден угъай, биргесине ишлегенледен эшитгенме. Аны механикадан, математикадан да 180-ден асламы илму иши, ол санда эки монографиясы, жыйырма жети автор изобретениягъа патенти эмда шагъатлыкълары болгъанларын да аладан билгенме. Ол дагъыда студентлеге бла аспирантлагъа алты окъуу-методика пособие жарашдырыгъанды. Ала барды да адам улуну жашаунда бек уллу магъананы тутадыла.

Алимни статьяларын ата журтлу эмда тыш къыраллада белгили илму журналла басмалагъандыла эмда басмалайдыла. Былайда бир шартны энчи белгилерге сюеме: аны ишлерин тыш къыраллыла кеслери автордан тилеп кёчюредиле ёз тиллерине. Жетишимлерин эсге ала, Геофизика институтну эмда Къабарты-Малкъар Аграр университетни алим советлери таулу жашны «Механика» (жидкости) жаны бла РАН-ны член-корреспондентине кандидатха кёргюзтгенди.

Аны жашаунда болгъан дагъыда былайда бир магъаналы шартны юсюнден сагъынмай къоярга жарамаз. Суу мюлкде, гидрологияда, гидротехникада эмда мелиорация къурулушда, табийгъатны къуралыуун, ырхыланы сылтауларын тинтиу жаны бла билими, сынауу да уллу болгъан алимни Сочиде олимпиада объектле ишленип башлангъанлай ары чакъырлгъан эдиле.

Ол Россейни Табийгъатны къоруулау жаны бла министерствосуну ведомстволу ишчи къауумунда, оператив штабда эмда къырал комиссияны ишчи къауумунда, «Олимпстройда», «Красная Поляна» ачыкъ акционер обществону координация штабында объектлени табийгъат къыйынлыкъладан сакълар, къоркъуусуз этер ючюн, кёп иш тамамлагъанды. Сочиде ишленген объектлеге эмда аланы инфраструктуралаларын ырхыдан къоруулау жаны бла илму-тинтиу ишлеге башчылыкъ этгенди.

Алай бла суу жыйылгъан жюзден артыкъ бассейн тинтилген эди, аладан кыркъ жетиси кёркъуулугъа саналып, ырхыланы баш сылтаулары ачыкъланнгандыла, жюз бла жыйырма рекомендация берилгенди. Адлер –Красная Поляна уллу жолну эмда тау кластерни ырхы басагъра боллукъ жерлерини картосхемасын жарашдырыгъанды. Кошкинбайны илму тинтиулерини хайыриндан Сочиде иги кесек ачха аялгъанды.

Аны 2014 жылда этген жангычылыгъыны магъанасы да айтып-айтмазча уллуду. Ол математик тюйюлдю, табийгъат къыйынлыкъланы хорлау жаны бла ишлейди, алай, кюлуна кьалам алып, уллу плакатны юсюнде тергеуле этип, арт эки жюз жылны ичинде бир алимни да кьолундан келмеген ишни тындыргъанды.

-Эсимде да болмай тургъанлай, олтуруп, санап башлайма. Алай бла терен-терен-теренге кире, ахырына жетеме. Ол эсеплени белгили академигибиз Залийханланы Михаилге бергенимде, ол аланы Россейни Илмула академиясына эллтип, анда академиклеге кёргюзтген эди. Ала да башхала бла кенгешип, мен чыгъаргъан эсеплени жангыдан тинтип, ахырында бийик багъа бергенди,- дейди Кошкинбай.

Аны тергеулерин Россейни, жуукъ эм узакъ тыш къыралланы, ол санда Американы, Англияны, Францияны да, белгили алимлери тинтгенди, ол математика илмуда улуу жангычылыкъ этгенин чертгенди. Россейде эрттеден бери да «Доклады академии наук» деген журнал чыгъады да, анда Къабарты-Малкъарны алимлеринден жаланда Къудайланы Музафарны бла Залийханланы Михаилни статьялары басмаланнгандыла.

Анахаланы Кошкинбайны да алты илму иши ол изданияны юсю бла дуниягъа туура этилгенди, жетинчиси басмагъа хазырлана тургъанды. Аны биргесине ишлеген алимле Байсуланы Хажи-Мурат, Атабийланы Махти, Макытланы Омар, Аналаны Махти, дагъыда башхала айтханнга кёре, жаш ачыкълагъан жангычылыкъны электрон аппаратладан башлап космоса чыкъгъан ракеталагъа дери да магъанасы болмагъанча уллуду.

Бизни айтхылыкъ жерлешибиз бла ыгъыкъдан Россейде, кёп тыш къыраллада да алимле сюйюп, багъаллап жюрютедиле. Аладан бир къауум Кошкинбайдан АБШ-да чыкъгъан илму жорналлагъа рецензия беририн тилейдиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

ЖЫР ХАЗНАБЫЗ

Тынгылагъан адам кюлмей, ышармай къалмаз

Чам, лакъырда жаны бла малкъарлыла бла къарачайлыла керти да тамаша, сейир жырла къурушдуреда билгенди. Алада эринчекликни, жутлукъну, къызгъанчлыкъны, махтанчаклыкъны да хиликкя этгенди. Тынгылагъан адам кюлмей, ышармай къалмазча жарашдырылгъандыла аллай жырла. Чам бла лакъырда ыйлыкъдырыуну, бир къауумланы кюлкюлюк затларын баямлауну кючлю сауутну балгъандыла, аны бла бирге халкъны кёлюн жарыкъ этерге да жарагъандыла. Бюгюн аланы бир къауумун басмалайбыз. Аладан бек белгилиси «Жёрме» деген жырды. Аны бизни фахмулу жырчыбыз Отарланы Омар жырлап билебиз.

ЖЁРМЕ

Бызынгыдан бёлек атлы
Тебирediле, ой, ой.
Ала, жорта, къара суудан
Атландыла, ой, ой!

Ала алайда азыкъларын
Жаратмалла, ой, ой!
Ала алайда доммай уугъа
Жайылдыла, ой, ой!

Алайчыкъда ёлтюрдюле
Семиз доммай, ой, ой!
Ол доммайдан этген элле
Тогъуз жёрме, ой, ой!

Жёрмелени санадым да -
Бири жокъ, ой, ой!
Жёрме урларгъа Шимаухадан
Тири жокъ, ой, ой!

Былай ары жёрме озуп
Кёрюрмегиз, ой, ой?
Ол саугъатха аны ашаргъа
Бёрюмегиз, ой, ой?

Мени жёрмем алты эшекге
Жюк болады, ой, ой!
Аны урлагъан юйю бла
Тюп болады, ой, ой!

Мени жёрмем багъанадан
Базыкъ эди, ой, ой!
Мени жёрмем бир къарынгга
Жазыкъ эди, ой, ой!

Мени жёрмем таудан тюзге
Азыкъ эди, ой, ой!

Жёрме барад, маржа, жашла,
Жаным бла, ой, ой!
Къан салгъанма жарлы юйюме
Къарным бла, ой, ой!

Жау жагъылып, алгъанымы
Билдирдим, ой, ой.
Уллу къабып, мен ауузуму
Кюйдюрдюм, ой, ой!

АМАН ТИШИРЫУ

Ахшы къартла жау сюртелле мансларына, ой-ой.
Акъыл, адет юйретелле жашларына, ой-ой.
Жаш къызчыкъла бау тагъалла чачларына, ой-ой.

Тойчу къызла жау сюртелле къашларына, ой-ой.

Чачы жете болур табгъына, ой-ой.
Эр тапмайбыз бла къызланы аманына, ой-ой.
Къатынланы аманлары айтдырсагъыз, ой-ой,
Аланы уа мен айтайым, тынгыласагъыз,ой-ой.

Осал къатынны табаны жаркъуча болур, ой-ой.

Чачы юйюп, къулакълары жатма болур, ой-ой.

Бухчакълары табгъына сюйрелирле, ой-ой.
Тюймелери кыйыкъ-мыйыкъ тюйрелирле, ой-ой.

Этек жыйып, отжагъада олтурур, ой-ой.
Отжагъаны тюкюрюкден толтурур,ой-ой.
Эри кыызса, ата юйюне кете болур, ой-ой.
Этеклери чакъмакъ таууу этге болур, ой-ой.

Барыр,жаным, этеклерин сюйрегенлей, ой-ой.
Арпа унну гыржынлыкъгъа ийлегенлей, ой-ой.
Билген ашы аман къатынны как болад, ой-ой.
Ахшы къатын къыш азыкъгъа сакъ болад, ой-ой.

Къатын болса, юй жашаугъа къаты болсун, ой-ой.

Болмаса уа, жашар кюню арты болсун, ой-ой.

Къатын болса, юй тизгинни жыя билсин, ой-ой.

Шимир этмей, аш адырны жууа билсин, ой-ой.

Тёшеклери кюн къушлукъгъа жыйылырла, ой-ой.

Тауукълары тёшеклеге къуюлурла, ой-ой.
Сабийлери уа болур тыкъыр аякъла,ой-ой.
Жаланбашла, кымыжала, къурумжаякъла, ой-ой.

Чий бел къатын бота чулгъар бош белине, ой-ой.
Чийсил гыржынны ашатыр ол эрине,ой-ой.
Кьонакъ келсе, ол ачыудан къуурулур, ой-ой.
Жуху, къашы бир бирине жыйырылыр, ой-ой.

Толу юйню нюрюн алыр аман къатын, ой-ой.
Элде кюлюп сагъынырла аны атын, ой-ой.
Бошбел къатын,юлпо алыр, иги болсун, ой-ой.
Ботаны алып, юй жашауъа тири болсун, ой-ой.

ЭКИ КЪАТЫНЛЫНЫ НАСИЙХАТЫ

Тууун дуниягъа чыкъгъанды антым эд
Къатынны кёбюрек алырыма.
Ма бу эркин дуниядa, жаным,
Къызладан ажымсыз къалырга.

Ой биринчи деп, сюе башладым
Малкъарны къызладан бир ариуун.
Тамам саналгъа сингип тохтагъынчы,
Сюймеклиге жокъмуд бир къарыу.

Ууакъ ышара, аз-аз кёз къыса,
Ол муратымы толтурдум.
Аны да алып, бир мюйюше салып,
Бир бек къуунып олтурдум.

Ма ол муратым толгъандан сора,
Этген антым тощдю эсиме.
Эки къатын бла иги жашайма деп,
Бир палах этдим кесиме.

Алай эте, экиси да сора
Эки ай бирге жашадыла.
Бир бири акылын таныгъанлай,
Аз-аз уруша башладыла.

Мен, харип, барып, къысха сордум:
«Не болду сизге биягы?»
Къулакъ жаныма тие башлады
Алгъын келгенни таягы.

Алай эте, экиси да сора
Айырылып кетдиле.
Алгъын да юйолем асыры акъыллы,
Энди уа тюз тели этдиле.

Мени кёлюме алай келеди,
Экисин ёлторюп тутулсам.
Жангыз къашханы къурманлыкъ этерем,
Быланы тюбюнден къутулсам.

Тенглерим сизден тилейме мен:
Быллай ишден кери болугъуз!
Бар эсе да сизде аллай акъыл,
Аны сиз терк жоюгъуз.

Сагъыш этип иш эттенден сора,
Ёмюрюнде да къыйналмаз.
Алып кёрмеген эки къатын,
Былагъа терк ийнанмаз.

ЧАЛГЪЫЧЫЛА

Тюбюнден келген бахсанчы айтхан эди
Къачхан жашланы кёрдюм деп,
Бири ауанада жатады,
Бюгюн белинден ёлдюм деп.

Бюгюн белинген ёле эсенг,
Тамбла къошда къылырса.
Кюзню сылтаугъа этип сен жатсанг,
Ауруу чалгъычылыкъ алырса.

Быйыл алысын хазна тюйюлдю,
Бизни атларыбыз тоймайла.
Быллай ауругъанны ким кёрюр,
Ашагъанларын къоймайла..

Жанына къурман болурем
Былай тюшюп, стын такъгъаннга.
Кюнюнден тюмен берирем
Саусузларыма бакъгъаннга.

Жылла, адамла, къадарла

Адам улу жашай барганда, аны кёп тюрлю зат бла да сынайды къадар. Ауруу бла да. Алда озгъан сюйюнде окъуна бизни халкыбызда саусузгъа болушлукъ этиуге уста, эсли адамла болгъандыла. Ала уллу окъууланы бошамасала да, халкъларына ол жаны бла жарап тургъандыла. Аланы къайсыны да жашаулары асламысында дин бла байламы болгъанын да белгилерге керекди. Уллу Къуранда окъуна бардыла ауруулану кесген аятла. Дин ахлулары хайырланнган дарманланы юсларинден да кёп жерледе айтылады.

Аллай белгили адамла хар бир таулу элледе да болгъандыла. Шыкъыда Кязим хажини, Кёнделенде Атакъуланы Бекболат эфендини, Чабдарланы Сюлемен хажини, Сюйюншланы кызны (алай айтхандыла атына), Акъ-Суада Кючмезланы Абжаны дарманларына халкъ бек ийнаннганды. Башында айтылгъан хажиле, хаж къылыргъа барыр, анда юйреннгенديле ол тюрлю жумушлагъа. Олары Малкъарда Мухолда аллай багъыучуладан бирине онтогъузунчу ёмюрню экинчи жарымында туугъан Хасауланы Кьанукъаны жашы Кёкей саналгъанды. Аны саусузлагъа бакъгъан сейир фахмусуну, биллчилигинн юсюнден бюгюн да кёпле айтадыла.

АТЫ ТАУРУХДА АЙТЫЛГЪАН КЁКЕЙ

БИР БИРГЕ УШАМАГЪАН УСТАЛЫКЪЛА

Аны атасы къолайлы адам болгъанды. Мюлкюн да темирчилик усталыгъы бла жыйгъанды. Ол ёмюрледе темирчини, аны этген ишини да багъасы чыкъгъанды. Аны бла бирге ол мал тутханды. Аны Кёкей бла Голой деп эки жашы болгъанды. Ала, аталарындан юйренип, тирнеклиле болгъандыла, не ишден да артха турмагъандыла. Темирчиликге да уста болгъандыла. Бакъгъан малларын кюз артында тау артына аудурып, анда сатхандыла.

Болсада асламысында Кёкей саусузлагъа бакъгъанды. Тюрлю-тюрлю кыргдыкла жыйып, аланы салкъын жерде къурутуп, алай этгенди дейдиле дарманларын. Жараулу хансланы уа ол ауругъан итни, киштикни ызларындан айланып, ала кеслерине не бла бакъганларына къарап, алай айыргъанды деген хапар да жюрюйдю. Аны кесини саусузгъа бакъгъан, дарман тапкалы отоучугу болгъанды. Ары кеси окъуна кирсиз кийим кийип, алай киргенди, дейдиле.

ХАПАРЫ КЕНГ ЖАЙЫЛГЪАНДЫ

Олары Малкъардан Атабийланы Магомет айтып, чегемли жазыучу Къудайланы Магомет жазып да, аны сейир ишлери болгъандыла. Глашладан бир жашны айыу талап, баш териси арт желкесинден тёппесини юсю бла мангылайына къапланып тургъанда, аны Кёкей ол дуниядан артха къайтаргъанды. Кеси хазырлагъан суу бла жууып, тазалап, балхам бла жагъып, кече-кюн да къатындан кетмей, айны ичинде аягъы юсюне салгъанды.

Андан сора аны хапары кенг жайылгъан эди. Бир жол ол гангренаны иги этгенин да айтадыла. Тауда малда тургъан жашладан бири ушкогун ариулай турганда, ары салгъан огъу артха атылып, жашны кьолуна тиеди. Жарасы терен тюйюлдю деп, артыкъ уллу къайгъы этмей, байлап къоядыла.

Алай а ууу жайылып, жашны кьолу кёбюп, аурутуп, чыдамазча болгъанда, элге тюшюредиле да, Кёкейге келтиредиле. Ол жашны къаралып барган билегин кёргенде, кеч келтиргенлерине жарсыйды. Сора кьолундан башлап сыйлай-сылай ёрге келеди да, жашны окъ тешген жарасындан ирин чыгъып башлайды. Алай эте келип, аны уланнган кьанын кетерип, кеси этген дармандан жагъады. Алай бла ол жашны жанын, санын да сакъларданды.

Жилян ургъаннга да болгъанды Кёкейни дарманы: аллай жарагъа ол, уллу кьанын сыгъып, не мая, не инген салгъанды.

БЕЛГИЛИ КЪОНАКЪ

Озгъан ёмюрледе Россейден, тыш къыралладан да Ессентукиледе, Нарсанада чыкъгъан дарман суулагъа кёп адам келгенди кеслерине бакъдырыргъа. Аякълары тохтап къалгъан бир банкир да болгъанды аланы араларында Петербургдан, Саламатин деп. Аны малкъарлы кишиледен бири Олары Малкъаргъа Хасауларгъа алып келгенди фаэтон бла. Кёкей бир кюн къалып экинчи кюн аны санларын жылыуу кетмеген, ол сагъатчыкъда союлгъан эчки тери бла чулгъан, ханс дарманларындан ичирип, сау айны бакъгъанды.

Кеси саналына ие болгъан банкир этген иши ючюн таулу кишиге ачха бергенде, ол аны алыргъа унамагъанды. Кьонакъ къаты болгъанда уа, жаланда ол бегендеге алып тургъан жерни аны иелигине ётдюрюрге болушурун тилегенди. Ол анга ара шахардан къагъыт жараштыргъанды. Ол иелик къагъытны жарым жылдан Шаханланы Таукъан Кёкейни къолуна тутдургъанды. Андан арысында, патчах мухур жасагъан къагъытда белгиленнгенича, 1893 жылдан башлап, Хасаулары Черек ауузунда Эки-Арада 600 десятина жерге ие болгъандыла.

Андан сора да келе тургъанды Кёкейни уллу кьонагъы Саламатин Олары Малкъаргъа. Саугъалары уа – шуёхуну гюрбежи ишинде жарарыкъ неда саусузланы бакъгъанда хайырланыргъа боллукъ затла.

ХАР САУСУЗГЪА АМАЛ ТАПХАНДЫ

Бир кере Кёкей аш оруну къыйнагъан бир адамгъа къалай бакъгъанын айтадыла. Ол анга эчки сютден гыпы айран этип, сау ыйыкъны ичинде кюнден юч кере аз-аздан аны ичирип тургъанды. Экинчи ыйыкъда уа, пиринч къайнатып, аны суунн да тюз алай ичиргенди. Ючюнчю ыйыкъда уа, пиринчни ичи биширип, гыпы айран бла аштарханды. Алай бла ауругъанны сау этгенди. Бу, бюгюннгю кёз бла къарагъанда, сау система болады. Эчки этни, сютню, андан этилген бишлакъны дарманлыкъларын ол затны тинтген алимле тохтамай айтадыла.

Тиширыулагъа да къарагъанды Кёкей, алай а ала, андан уялып, бир-бир ауруулариа бакъдыралмагъанларын ангылап, кеси бла эки эгечден туугъан Асанланы Гошайны юйретгени алагъа багъаргъа. Насыпха, Гошай кеси да сюйюп, сурап, соруп, юйреннгени ол усталыкъгъа. Алай бла саусуз тиширыулагъа онг этгенди.

АЛЛАХДАН КЕЛГЕН

Кязим хажи хаж къылыргъа экинчи кере баргъанда, дин билимин толтура, кёп шаркъ шахарланы медиреселеринде, Аль-Азхар университетде да болуп, окъуучанды, эслилеге тынчиден, бу кюнде Аллахутала сыйлы Къуранны берип бошагъанды. Дагъыда Аллахутала бу кюн бла ант этгенди, шагъатлыкъ келтиргенди. Бизни Жаратхан антын жаланда магъаналы, уллу ишле бла байламлы этгенин англыатыр кереклиси болмаз. Мухаммад файгъамбарны аны юсюнден быллай хадиси барды: «Ант этилген кюн – ол Къыямады. Шагъатлыкъ этилген кюн – Арафады. Шагъат кюн – шабатды» (Хадис Абу Хурайрадан келеди. Ол ат-Тирмизини жыйымдыгъында барды).

Къурман байрам, быйыл а ол **20 июльда** белгиленирикди, Меккада хаж къылыуну бир бёлюмюдю. Ол Мина ёзенде Зуль-Хиджа айны 10-чу эм 12-чи кюнюнде белгиленеди эмда 3-4 кюнню барады. Алай битеу муслийманланы да Меккагъа барып, байрамны исламда бек сыйлыгъа саналгъан жерледе белгилерге, къурман малны анда соягъра онглары жокъду. Аны ючюн а бу тёрени жашагъан жерибизде толтурабыз, байрамны юйюбюзде белгилейбиз.

Алайды да, хурметли дин къарындашларын бла эгечлерим, барыгъызны да жуукълаша тургъан сыйлы Къурман байрам бла алгъышлайма. Аллах этген ахшы ишлеригизни сууаплылыгъын кёбейтсин, тиле-клеригиз, къурманыгъыз да къабыл болсунла. Сыйлы байрам бюгюнда къуранчлы ётер ючюн бир биригизге къонакъгъа барыгъыз, бир биригизни алгъышлагъыз, сыйлагъыз, Аллахдан тилекле этигиз, анга табыныгъыз.

ТИКАЛАНЫ Фатима
жазып алгъанды.

Дин

Арафада ораза тутхан бютюн сыйлыды

Ислам орузламаны Зуль-Хиджа айыны эмда аны биринчи он кюнюню магъанасыны юсюнден «Ислам в Евразии» газетни бап редактору, Аль-Азхар университети выпускниги **Аккайланы Хасим хажи** айтады:

- Зуль-Хиджа быйыл **11 июльда** башланнганды. Бу айны юсюнден Къуранда былай айтылады: «Кертиди, Аллахны 12 айы барды. Аллах Жерни бла Кёкню жаратхан кюн Жазыуда алай белгиленнгенди. Аладан тёртюю – эркин этилмеген (запретный) айладыла...». Ала да къайсыладыла десегиз, Зуль-Каада, Зуль-Хиджа, Мухаррам эм Раджаб.

Зуль-Хиджаны биринчи он кюнюню юсюнден Сыйлы Китапда быллай аят барды: «Алагъа хайырлы затлагъа шагъатлыкъ этсинле, белгили этилген кюнледе Аллахуталаны сагъынсынла...» Ислам алимле «белгили этилген кюнле» бу айны биринчи он кюню болгъанын ангылатадыла. Мухаммад файгъамбар, Аллахны саламы анга болсун, былай айтханды: «Аллахутала Зуль-Хиджа айны биринчи он кюнюнде этилген ахшы жумушланы башха кезиуде толтурулгъанладан бек сюеди». (аль-Бухари, абу Дауд, ат-Тирмизи).

Бу кюнледе Аллахуталаны атын сагъыныргъа, анга табыныргъа керекди. Абдуллах ибн Умар былай билдиргенди: «Аллахутала Зуль-Хиджаны ал он кюнюнде этилген жумушланы башха кюнледе этилгенден эсе сыйлы кёреди. Бизни Жаратханнга терк-терк махтаула салыгъыз, аны бирлигине шагъатлыкъ этигиз, такбири айтыгъыз, Альхамду-ли-Плях degенни къайтарыгъыз» (Ахмадны хадислерини жыйымдыгъындан).

Бу айны ал он кюнюнде ораза тутуу сюннетди. Ораза бизни Жаратханны аллында ахшы жумушладан бириди. Абу Хурайрадан келеди: Мухаммад файгъамбар, Аллахны саламы анга болсун, былай айтханды: «Бизни Жаратхан билдиргенди: Адамны туудукълары хар жумушну да кеслери ючюн этедиле, жаланда оразадан къалгъанны. Кертиди, ол – мени ючюндю, саугъаны да мен берликме» (Аль-Бухари, Муслим, ат-Тирмизи, ан-Насай, Малик, Ибн Маджа).

Бютюнда ораза Арафада сыйлыды - жаланда хажиликде болгъанла тутмайдыла аны. Быйыл хаж къылыу **19 июльгъа** тюшеди. Муслийманла ол кюн Арафа тауну тийресинде жыйыладыла. Былайда намаз къыладыла, Аллахуталагъа дууа тутадыла, тилекле этедиле, кеслерини, жуукъларыны гюнахлары кечилирлерин сакъладыла. Арафада туруу хажиликни эм магъаналы тёресиди эмда аны бла муслиймана бу сыйлы борчу толтурулгъанна саналады. Юйлеринде къалгъанла уа ораза тутадыла. Ол а муслийман жамауатны бирлигини белгисиди.

Арафада этилген ахшылыкъла ючюн саугъала керелип берилликдиле. Алай гюнахланы ауурлыкълары да ёседи. Муслиймланы Аллахуталагъа жуукъкъашдыргъан жумушладан бири, айтханымча, Арафада ораза тутууду. Мухаммад файгъамбардан аны юсюнден соргъандыла, ол а быллай жууап бергенди: «Ол озгъан эм келлик жыллада гюнахладан тазалайды».

Арафа не ючюн сыйлыды? Бирин-

ФОРУМ

Лекциялагъа тынгылагъандыла, кеслерини хунерликлерин да кёргюзтгендиле

Бу кюнледе Къарачай-Черкесни Доммай элинде, ариу табийгъатны арасында, Илму-излем школну жай форуму кезиулю кере бардырылгъанды. Ол педагогика илмуланы кандидаты, РФ-ни билим бериуюню сыйлы къуллукъчусу Къойчуланы Айтек-Алим Джашаровични энчи проектиди, кеси да арт онбир жылны ичинде ишлейди. Былтыр эпидемия кенг жайылгъаны бла байламлы илму школда бир тюрлю жумуш бардырылмагъанды, быйыл а, битеу керекли къоруулануу амалла этилип, ол жангыдан ишин тирилтгенди.

Бу жолгъу форумгъа, хар замандача, Къабарты-Малкъардан, Дагъыстандан, Шимал Осетия-Алания Республикадан, Къарачай-Черкесден школчула къатышхандыла - битеу да отузгъа жууукъ жакъ бла къыз. Алагъа лекцияланы педагогика илмуланы доктору, профессор, Шимал-Кавказ федерал университетни Педагогика эм психология институтуну билим бериу эмда социал илму жаны бла кафедрасыны таматасы, Россей Федерацияны Билим бериу эмда илму министерствосуну Бийик аттестация комиссиясыны (ВАК-ны) эксперт советини члени Валерий Шаповалов, Дагъыстанны кыырал университетни профессору, педагогика илмуланы доктору Магомед Рамазанов, Къойчуланы Айтек-Алим-Джашаровичи окъуғъандыла.

Бизни республикадан формумгъа Искусстволаны Шимал-Кавказ къырал институтуну профессору, филология илмуланы доктору Эфендиланы Фуад, ол институтдан филология илмуланы кандидаты, культурология кафедраны доценти Джабраил Тайсаев къатышхандыла эмда лекцияланы бардырғъандыла.

Эфендиланы Фуад айтханнга кёре, Илму школну программасы не жаны бла да бай эмда сейирлик эди. Школчула магъаналы лекциялагъа тынгылагъандыла, илмупрактика ишлерин да бардырғъандыла. Ала уа кёп магъаналы эдиле. Сёз ючюн, патриотлыкъ, низамлылыкъ, Ата журтха сюймеклик, дагъыда башхала.

Андан сора да, форумгъа къатышханланы арасында шуёх халла, бир бирни ангылаулукъ, ишни не къадар хайырлы болурча этерге талпыныу бар эдиле.

Преподаватель-профессор къауум, школчула да, дерследе олтуруу бла чекленип къалмай, Доммайны, Тебердини, Архызны айбат жерлерин, тарых, дин бла байламлы эсгертмелерин да жокълагъандыла. Ингирликде уа алагъа тюрлю-тюрлю къууанчла, тюбешиуле да къуралгъандыла. Къысхасы, форум анга къатышханла бир кюнню да эрикмезча алай къуралгъанды.

Илму иш бла кюрешген, мындан ары да ол ызны тутарыкъ жашла бла къызла кёп затны билгендиле, кёз къарамларын бютюн кенгертгенди. Форумну кезиуюнде Школну келир заманыны юсюнден да баргъанды сёз. Аны ишин мындан ары бютюн иги къалай къуургъа боллугъуну юсюнден а къуау комитетни таматасы, бизнесмен, «Домбай» ООО-ну генеральный директору Байчорланы Назир тынгылы айтханды. Школ дайым да ишлеригин чертип: «Ол кесини борчун толтурур ючюн мен къолумдан келгенни аярыкъ тюйюлме»,-дегенди.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Жангычылыкъ

Электрон амал ишни женгиллетеди

Бу айны биринчи кюнюнден башлап сабий туугъаны ючюн берилген сертификат электрон амал бла жарашдырылыкъды. "Родовой сертификат" деген программа сабийле туугъан учреждениялары ырысхы-техника онгларын игилендириуге, аналаны эмда къагъанакъланы араларында аурулъанланы бла ёлгенлени азайтыгъа бурулупду. Ол сабийден аурулукълары болгъанлагъа эмда медицина учреждениясы сайларгъа эркинлик береди.

Документлени электрон амал бла жарашдыры энди боллукъ анагъа кёп жаны бла тап келеди. Энди родовой сертификат электрон обмен картада кёргюзтюлген билдириулеге кёре толтурулукъду эмда олсагъат Социал страхование фондну базасында кёрюнюрюкдю. Сабий табарыкъ эмда тапхан тиширылагъа, сабийине жыл толгъунчу этилген болушлукъну юсюнден Фондха билдириу келгеннле, ол аланы хакъларын олсагъат тиийишли медицина учреждениягъа ётдюреди.

2021 жылны башындан бери республикада жашагъан тиширылагъа 13940 родовой сертификат къагъылгъа берилгендиле, деп билдиргенди бизге КЪМР-ни Социал страхование фондуну регион бёлюмюню пресс-службасындан.

Люба АДИЛОВА.

Акция

«Терк барма, сабыр бол»

Элбрус районда «Водитель, сен да ата-анаса!» деген акция бардырылгъанды. Ол акъылбалыкъ болмагъанланы къатышыуу бла аварияланы тохтатыугъа, таматаланы, жамауатны эсин сабийлени къоркъуусузлукъларына сакълаугъа бурулгъанды.

Элбрусчу инспекторла Тырныауузну 6-чы школуну волонтёрлары бла бирге водительлеге «Терк барма, акъырын бол» деген чакъырыу этгендиле. Ала машиналы тохташдырылгъан мардадан терк жюрютмезлерин, жаяу адамла жолдан ётген жерледе сакъ болурларын, бютюнда сабийлеге эс бурурларын тилегендиле. «Жолда жюрюню жорукъларын сакълау, сакълыкъ, бир бирге хурмет этиу – къоркъуусузлукъну мурдорудула»,-деп эсгертгендиле право низамны сакълаучула.

ПРОКУРАТУРА

Мурдар жазасына тюберикди

КЪМР-ни прокурору Николай Хабаров акъылбалыкъ болмагъанны ёлтюрюу бла байламлы аманлыкъны тинтиную контрольгъа алгъанды.

Быйыл 6 июльну кечесинде эр киши Нальчикде юйюнде 2012 жылда туугъан къызчыкъны башына, санларына бир ненча кере ургъанды. Аны хатасындан сабий аушханды.

Бу шартла бла байламлы РФ-ни Следствие комитетини КЪМР-де следствие управлениясыны къуллукъчулары Россейни УК-сыны 105-чи статьясыны 2-чи кесегини «в» пунктуна кёре терслеу материалла ачхандыла (кесин къоруулалмагъан сабийни ёлтюргени ючюн).

ЭСЕПЛЕ

Борчлары ючюн тыш къыралгъа жибермей къойгъандыла

УГИБДД-ны инспекторлары сюд приставла бла бирге жолда жюрюню жорукъларын бузгъанлагъа 300 минг терслеу материал ачхандыла. Приставла борчлары болгъанладан 66 миллион сомну жыйгъандыла.

Жылны аллындан бери жолда жюрюню жорукъларын бузгъанлагъа 295 минг административ иш ачылгъанды. Аладан 187 мингден асламы автоматизацияланнган системаланы болушлукълары бла тохташдырылгъандыла.

Жорукъланы бузгъанлагъа 156 миллион сом тазир салынгъанды. Бир-бир бузукълукъла ючюн 20 кюнню ичинде ачханы жартысын тёлергге эркинлик бла хайырланып, 136 минг бегим толтурулгъанды. Казнагъа 53 миллион сом тюшгенди.

Тазирлени тёлемегенлени жуапха тартыр мурат бла инспекторла РФ-ни Административ бузукълукъланы кодексини 20.25-чи статьясыны 1-чи кесегине кёре 6,9 мингден аслам терслеу бегим чыгъаргъандыла. Тохташдырылгъан болжалда тазирлени тёлемегенлери ючюн сюд органла 94 инсанны тутаргъа деген оноуну чыгъаргъандыла.

Бузукълукъла этгенлени терсликлерине жолукъдурур мурат бла автоинспекторла сюд приставла бла бирге хар ыйыкъдан да тийишли жумушла толтурадыла. Сёзге, жылны аллындан бери бузукъчуланы мюклеригне, ол санда машиналарына, арест салынгъанды, ахча айлыкъларындан тыйылгъанды, транспортну эсепге салыугъа, сатаргъа чекле кийирилгендиле. Андан сора да, 9 инсанны машиналарын жюрютюрге эркинликлери сыйыырылгъандыла, 29 адам а борчлары ючюн тыш къыраллагъа баралмай къалгъандыла.

Къыралавтоинспекторла жолда жюрюуге къатышханланы жорукъланы сакъларгъа, тазирлени заманында тёлергге, жолда бир биригизге хурмет этергге чакъырадыла.

БОЛУМ

Жаралыла багъыу учреждениялагъа жетдирилгендиле

Право низамны сакълаучула пассажир Газельни бла женгил машиналары къатышыуу бла аварияны сылтауларын сюзедиле. Аны кезиюнде бир адам ауушханды.

Быйыл 11 июльда 19 сагъат 32 минутда Бахсан районда «Кавказ» федерал трассада «Мерседес» бла Газель къагъышхандыла. Толу болмагъан шартлагъа кёре, тыш къыраллы машинаны 39-жыллыкъ водители Пятигорскдан Нальчикге келе болгъанды. Ол кесини жолундан чыгъып, аллына келген Газель бла къагъышханды.

Аварияда алгъан жарала асыры ауурдан, тыш къыраллы машинаны водители алайда ауушханды. Саулукъ сакълау учреждениялагъа маршрут таксиде келген 10 адам жетдирилгендиле, ол санда аны 60-жыллыкъ водители.

Жол-транспорт болумну сылтаулары тинтиледиле. ДТП болгъан жерде полициячыла тийишли излеу жумушла толтургъандыла.

Къыралавтоинспекторла эмда КЪМР-де МЧС-ни Баш управлениясыны къуллукъчулары республиканы инсанларын сакъ болургъа, жолда жюрюню жорукъларын бузмазгъа чакъырадыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Эсде тутуу

Аны жашауу спорт бла бир эди

Настуланы Мустафаны жашы Хажи-Мурат эки жыл мындан алгъа ауушханды. Ол жашауун спортха жоралагъанды. Кеси заманында бийик даржаны эришиулеге къатышып, хорламла болдургъанды, артда уа тренерлик ишни жетишимли бардырғъанды, спорт организациягъа башчылыкъ этгенди, халкъла аралы категориялы судья да болгъанды.

Спортну уа Хажи-Мурат школда окъуғъанда сюйгенди. Ол заманда аны юйюрю Къыргъыз ССР-ни Фрунзе шахарында жашагъанды. Ол а волейбол эмда баскетбол бла кюрешгенди, сабий футбол командада ойнагъанды, къышда уа лыжалада бла конькиледе учханды. Настулары туугъан жерлерине къайтханларында, Лашкутада тохтайдыла. Алай анда спорт бла кюреширча онгла жокъ эдиле. Физкультурадан устаз бла бирге школчула спорт майданны къурашдыргъандыла эмда волейбол бла баскетбол ойнагъандыла.

Кёп да бармай юйюр Тырныауузгъа кёчеди да, Хажи-Муратха спортну къайсы болса да бир тюрлюсюн сайларгъа тюшеди. Ол кезиуде уа шахарны жангы стадионунда тюрлю-тюрлю спорт секциялагъа ачылып эдиле да, Насту улу боксну сайлайды. Алай бир кесекден а, тренерни чакъырыуу бла, ауур атлетикадан жараула этип башлагъанды. Биринчи жетишимлени уа Украинада аскерде къуллукъ этгенде болдургъанды. Киевни аскер округуну биринчилигинде хорлагъанды эмда СССР-ни спортну устасыны мардасын толтургъанды. Хауада къоруулануну аскер бёлюмлериндя биринчилигинде уа экинчи жерге чыкъгъанды.

Аскерден къайтхандан сора Насту улу республикалы, зоналы, битеусоюз эришиулеге, ВЦСПС-ни ауур атлетикадан биринчилигине да къатышханды эмда атын айтдыргъанды. Москвада физкультураны бла спортну ара институтунда окъуғъанында уа, аны къыралны жыйымдыкъ командасына да къошхандыла. Алай ауруп къалады да, анга уллу спортдан кетерге тюшеди. Тренерлик ишге кёчгенде, жаш спортчуланы юйретиу бла къыстау кюрешеди. Ала уа аны хайырындан тюрлю-тюрлю эришиуледе жетишимле болдургъандыла.

Настуланы Хажи-Мурат «Спартак» спорт биригиуню (ДСО) Тырныауздагъы шахар советни таматасына да айырылгъанды, Физкультураны бла спортну шахар комитетине, Спорт биригиулени бла организацияланы союзуна башчылыкъ этгенди. Ол кезиуде Тырныауузда ауур атлетика, бокс, спортну оюн тюрлюлери терк айныгъандыла, анда уа Насту улуну къыйыны да бек улludу.

Артдаракъда уа Хажи-Муратны Къабарты-Малкъар АССР-ни Жарыкъландырыу министерствосуну республикалы сабий-жаш тёлю спорт школуну директоруну къуллугъуна чакъырадыла да, ол анга кёп жылланы башчылыкъ этип тургъанды. Ма аны эмда нёгерлерини себепликлери бла бош атылып тургъан котельня тынгылы спорт комплексге тюрлендирилгенди. Бесленчик да ишленнгенди. Хасанияда уа башланнган школда саулукъландырыу ара да къуралгъанды. Республикада тау-лыжа школ жангыдан ишлеп башлагъанды, футбол секция да ачылгъанды.

Жетмишинчи жыллада Настуланы Хажи-Мурат республикалы категориялы судьягъа сайланнганды, 2008 жылда уа халкъла аралы категорияны алгъанды. Арбитрча Европаны бла къыралны чемпионатларына, Россейни Президентини Кубогу ючюн халкъла аралы эришиулеге къатышханды. Тырныауузгъа да ауур атлетикадан республикалы эмда регионла аралы эришиулеге дайым келгеннлей тургъанды. Алада судьялыкъ этгенлени къааумуну башчысы да болгъанды.

Ол Россейни Спорт школларыны союзуну советине киргенди, талай жылны республикалы эксперт комиссиягъа башчылыкъ этгенди. Кёп жылланы бет жарыкълы ишлегени ючюн Настуланы Хажи-Муратха «СССР-ни билим бериуюню отличниги», «РСФСР-ни билим бериуюню отличниги», «Россейни физкультурасыны бла спортуну сыйлы къуллукъчусу», «Къабарты-Малкъар Республиканы физкультурасыны бла спортуну сыйлы къуллукъчусу» деген махтаулу атла берилгенди. Ол КЪМАСР-ни Баш Советини Президиумуну сыйлы грамотасы бла саугъаланнганды.

Анатолий ТЕМИРОВ.

Карате

Даржалы эришиуледен – жети майдал

Дагъыстанны Каспийск шахарында Магомет Хачилаевни хурметине каратеден битеуроссей эришиуле ётгендиле. Анга къыралны 21 субъектинден, ол санда Шимал Кавказны регионларындан, Краснодар крайдан, Астрахань, Ростов, Пенза, Оренбург, Воронеж эмда Саратов областьладан бла Къым Республикадан, 550-ден артыкъ спортчу къатышханды. Аланы арасында абадан спортчула эмда жаш къауум да болгъандыла.

Эльбрус районну олимпиадалы резервли спорт школуну сохталары бу даржалы эришиуледен жети саугъа бла къайтхандыла. Ислам Юнусов, Ораклары Алий бла Хочуланы Солтан кеслерини жыл эмда ауурлукъ кааумларында алчылыкъны кишиге ычхындырмагъандыла. Мария Шмакова бла Исмаил Юносов а экинчи жерге чыкъгъандыла. Атмырзаланы Зухура бла Къурманланы Къаншаубий да ючюнчюле болгъандыла.

Хорламла болдургъанланы бла алчы жерлеге чыкъгъланланы тренерле Руслан Нахушев, Евгений Могилевец бла Владимир Юнусов хазырлагъандыла.

Анатолий ТАЛАЕВ.

СУРАТДА: саугъалауну кезиуюнде.

ЖЕТИШИМ

«Артекге» жол ачылгъанды

Нальчикде «Спартак» стадионда Урунууғъа эм къоруулануғъа хазырма деген (ГТО) комплексни жай фестивалы болгъанды, аны чеклеринде республиканы битеу шахарларындан бла районларындан окъуучула нормативлени бергендиле. Хорлагъанла халкъла аралы «Артек» сабий арагъа путёвкала бла саугъаланнгандыла. Кеслерини къааумларында биринчи жерлени Нальчикни командасыны келечилери Лейля Шевцова бла Кючменланы Дамир алгъандыла.

Лейля Тюменланы Жансуратны бла Виктор Шевцовну юйюрлеринде 2006 жылны биринчи мартында туугъанды. Бусагъатда ол Бабугентни мектебинде окъуй турады. Лейляны атлетикада жетишимлери кёпдюле, ол Сочиде Къыш Олимпиадагъа аталгъан XXIV битеуроссей олимпиада кюнню чеклеринде бардырылгъан турнирде ючюнчю болгъанды, ызы бла Шимал Осетия-Аланияны женгил атлетикадан биринчилигинде хорлагъанды. Анда 200 метрни эм терк чабарғъа керек эди, бу жумушну жерлешибиз 28,4 такъыйкъагъа толтургъанды. Физкультурникни кюнюне аталгъан республикалы эришиуде, Терроризмге къажау кюреш бардыруну кюнюне жораланнган турнирде да аны озгъан чыкъмагъанды. Къабарты-Малкъарны биринчилигинде Лейля алтын майдалны къытханды, сора округ даржада да чемпион атын къоруулагъанды – 18 жыллары толмагъан къызланы аралары бла 200 метрни эм терк ол чапханды. Къызчыкъ 13 жылында биринчи абадан разрядны толтургъанды, спортну устасына кандидатды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ ХАУА (баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право - 42-24-02, 42-67-68.
Экономика - 42-66-73.
Культура - 42-66-76.
Социал ишле - 42-75-82, 40-59-18.
Курортла, туризм эм спорт - 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу - 42-37-94.
Энчи корреспондент - 42-68-72.
Операторла - 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъат жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллуқъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басмалары юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёппю алмайды.

Газет Басманы эм аслампы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер —ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа "КЪМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.
Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КЪМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыдыла.
Телефонла: 76-01-21

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КЪМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыдыла.
Телефон: 42-69-34

Газет ыйыкъгъа юч кере чыгъады - геюрге, орта, шабат кюнледе.

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынгъанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Текуланы Хауа - дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасарлары; Бийчеккуланы Жаннета (1,2-чи бетле), Геляланы Валентина (3,4-чю бетле) - корректорла.

Тиражы 1100 экз. Заказ № 1519
Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫЙ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru